

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, професора кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» Бєлова Дмитра Миколайовича на дисертацію Білика Павла Богдановича на тему «Нові галузі в системі права України: ціннісно-світоглядний підхід», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії права за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»)

Розгляд теоретичних положень дисертації підготованої П. Б. Біликом, аналіз опублікованих ним наукових праць, дає підстави зробити комплексний висновок, що здійснене дослідження має екстраординарний характер і абсолютно наукову обґрунтованість. Проведений аналіз дисертантом задекларованої проблематики, яка є вкрай актуальною як для розвитку правової науки, так і реалізації в юридичній практиці, чітке виокремлення новизни розглянутих питань, формулювання оригінальних авторських висновків та пропозицій, мають неабияку цінність для перспективності та оптимізації правової сфери в Україні загалом. У процесі підготовки роботи автором успішно застосовувався широкий спектр сучасних методологічних та методичних прийомів, які сприяли успішному досягненні визначеної мети та цілей.

1. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена сучасним правовим прогресом як динамічною характеристикою правової системи, її формуванням, функціонуванням та розвитком, що є обов'язковою умовою становлення правової держави та забезпечення принципу верховенства права в Україні. Правовий прогрес є результатом належної реалізації суспільно-правової реформи в країні, утвердження принципу верховенства

права в усіх сферах суспільного буття, забезпечення прав людини й основоположних свобод.

Комплексне та всебічне дослідження нових галузей права в Україні розуміється як нагальна необхідність суб'єктивного напрямку розвитку новітнього права; цілеспрямований, поступальний лінійний рух права з метою втілення ідей права в правову реальність; об'єктивний процес розвитку права, легітимований конкретним суспільством; ціннісний орієнтир (ідеал); максимальне втілення основоположних принципів права; процес розвитку правової системи, удосконалення правового життя суспільства; можливість збільшення обсягу прав і свобод людини, підвищення рівня їхнього соціального захисту; розвиток правової культури; відповідність явищ і процесів законам соціальної природи тощо.

Прогнозуючи можливі напрямки подальшого розвитку нових галузей права в Україні вагомим є аналіз їх співвідношення з мораллю, ціннісними правовими традиціями та світоглядними орієнтирами сучасного соціуму. Окрім цього, застосовуючи системно-структурний підхід до нових галузей в системі права, можна охарактеризувати позитивні якісні зміни в межах окремих структурних елементів правової реальності, що дозволяє визначити стратегічні напрями правової політики.

У сучасних реаліях актуалізується тенденція розвитку нових галузей права, що обумовлено не лише стрімким розвитком ринкових відносин, науково-технічним прогресом, але і посиленням міжгалузевих зв'язків, труднощію суспільного буття, потребою інтеграції суспільних відносин. Формування нових галузей права в Україні є сучасним запитом, який сприятиме ефективнішому регулюванню правовідносин у конкретних сферах діяльності. Саме тому важливим є з'ясування ціннісно-світоглядних базисів становлення нових галузей права в умовах сучасного розвитку національного законодавства та системи права в Україні.

Проблема формування нових галузей права на основі ціннісно-світоглядних засад є вкрай актуальною та значимою для перспективного

розвитку правової системи в Україні, проте залишається поза увагою наукового дискурсу. Пропоноване наукове дослідження має вагомий значущу роль у контексті глобалізаційних викликів, трансформації правової ідеології, метаморфози суспільних установок та корекції ціннісних (морально-етичних) норм соціуму.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження П. Б. Білика безумовно сприятиме оптимізації системи права в Україні та ефективному забезпеченні індивідуальних прав людини й основоположних свобод.

Відтак, обрана дисертантом тема є актуальною, має наукову та практичну цінність і відповідає спеціальності 081 «Право» та галузі знань – 08 «Право».

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, тези, обґрунтування, висновки та рекомендації, що сформовані автором характеризуються достовірністю, чіткістю та науковою переконливістю.

Мета та завдання дисертаційного дослідження логічно структуровані, послідовно розглянуті автором і абсолютно, на нашу думку, досягнуті в результаті здійсненого дослідження. Розгляд окремих із поставлених наукових завдань – окреслити сучасний стан, значення та тенденції теоретико-правових, філософсько-правових та галузевих досліджень щодо нових галузей права в постнекласичний період їх розвитку, систематизувати та проаналізувати їхнє предметне поле (с. 30); розкрити проблемні аспекти філософсько-правової парадигми осмислення галузей в системі права, що зумовлені суперечливим і складним характером як національного, так і світового правового розвитку та правового прогресу (с. 46); здійснити аксіологічну детермінацію підстав формування нових галузей у транзитивному суспільстві (с. 111); встановити архетипи галузі права як запиту суспільно-військової реальності, що сприятиме ефективному розвитку системи права в Україні (с. 153); – засвідчує умотивованість архітекtonіки дисертаційного дослідження на основі

звернення до комплексу концептуальних підходів та виокремлення авторської методологічної системи.

Розкриття основних положень, що визначені завданнями дисертаційного дослідження, здійснене на фундаментальних засадах сучасних методологічних підходів – системному, аксіологічному, синергетичному, антропологічному. Зокрема цінними є системний підхід, що дозволив на основі принципу цілісності правової системи України вивчити істотні особливості відносин у конкретній суспільній сфері, проаналізувати конститутивні та визначити додаткові ознаки галузей права в їх гармонійній єдності, розкрити взаємозв'язки між різними галузями та зонами їх впливу; аксіологічний підхід допоміг визначити специфіку нової галузі права, а саме: кожна із галузей права володіє персональним комплексом найважливіших правових цінностей у їх якісно оригінальному співвідношенні; розкрити онтологічні та гносеологічні засади типологізації галузей у системі права; здійснити аксіологічну детермінацію підстав формування нових галузей у транзитивному суспільстві, визначити аксіологічні константи правового регулювання конкретних суспільних відносин.

У процесі здійснення дослідження застосовувалися також загальні логічні прийоми (індукції, дедукції, моделювання) для уточнення змісту окремих дефініцій. Використання принципів науковості, об'єктивності і плюралізму дозволили осмислити процеси та явища нових галузей права у динаміці та тісному зв'язку з конкретними суспільними умовами їх виникнення, формування і розвитку.

Тому можна констатувати, що дисертаційна робота є методологічно збалансованою, положення наукової новизни та висновки належним чином обґрунтовані та об'єктивні.

Слід зауважити, що дисертантом влучно та лаконічно визначено об'єкт та предмет дослідження (с. 20 – 21).

Метою дисертаційного дослідження було з'ясування правової природи нових галузей в системі права України, який ґрунтується на ціннісно-

світоглядному підході у контексті філософсько-правового дискурсу на основі аксіологічних, онтологічних, гносеологічних, антропологічних і праксеологічних детермінант. Задекларована мета засвідчує про її актуальність у сучасних правових реаліях в Україні, гармонійно поєднується з окресленим предметом дослідження та є невід'ємною складовою перспективного розвитку правової науки. Формулювання чіткої мети та завдань, а також логічна побудова структури дисертаційної роботи дозволили автору повністю розкрити проблематику, а також визначити засоби для усунення наявних суперечностей та правових колізій і прогалин у правовому регулюванні та правореалізаційній практиці, що засвідчує про фундаментальність та комплексність вивчення предмета дослідження.

Наукові результати дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан проблеми формування нових галузей в системі права України. Окрім того, у дисертації запропоновано пропозиції щодо правотворчості та правозастосування, що визначають її практичну цінність. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Обґрунтованість отриманих дисертантом наукових результатів базується на достатньо переконливій аргументації та висновках, послідовності та логіці викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи. Висновки, зроблені у дослідженні, вказують на досягнення визначеної мети та завдань наукового дослідження.

Обсяг дисертаційної роботи П. Б. Білика відповідає встановленим вимогам. Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації достатньо обґрунтовані у роботі.

3. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації засвідчується їх апробацією у відкритому друці, обговореннями на наукових конференціях, інших наукових заходах. Це підтверджується не тільки їх науковою значущістю, але і певною системою здобутих дисертантом нових знань, що заповнюють окремі прогалини в теорії та окремих галузях

права, їх практичною затребуваністю, зокрема, з метою удосконалення чинного національного законодавства у сфері формування нових галузей права щодо утвердження принципу верховенства права в усіх сферах суспільного буття і забезпечення прав людини й основоположних свобод.

Достовірність положень дисертації також забезпечена обраним методологічним інструментарієм, широким спектром історіографічної основи роботи, коректністю поставлених завдань, кількістю та якістю емпіричної бази дослідження, неупередженістю одержаних результатів, що підтверджує наукову обґрунтованість репрезентованих висновків.

Дисертаційне дослідження П. Б. Білика відзначається належним рівнем наукової новизни. Представлена дисертація є першим комплексним дисертаційним дослідженням нових галузей в системі права України на основі ціннісно-світоглядного підходу. Досліджуючи означену проблематику дисертант сформував низку авторських висновків, пропозицій та рекомендацій, що визнаються науковою новизною та вирішують актуальну наукову проблему правової науки. Автор враховує результати наукових напрацювань у відповідній сфері, на основі яких творчо розвиває власну наукову позицію, розкриваючи нові аспекти проблеми, пропонує авторські дефініції окремих понять.

Серед наукових положень та висновків, що характеризуються новизною, на нашу думку, слід виокремити:

– мотивовано розширене розуміння ознак галузі права через наявність належної сфери суспільних відносин; фактичність єдності та цілісності між цими суспільними відносинами; очевидність об'єктивно обумовленого інтересу щодо самостійного регулювання сукупності цих суспільних відносин; істинність особливого методу регулювання цієї сфери суспільних відносин; поширення на сферу суспільних відносин загальних та галузевих принципів права; особливі функції галузі права; соціальну цінність унормування суспільних відносин (п. 1.3);

– позиціоновано систему права у філософсько-онтологічному розумінні як багатовимірну комплексну правову категорію, котра відображає цілісний, інституційний комплекс об'єктивно необхідних правових норм та інших елементів (суб'єктів права, їх поведінки та правосвідомості, рівня правової культури, суспільно-правових відносин та процесів, правової практики тощо), котрі пов'язані між собою сталими юридичними принципами та функціональними взаємозв'язками, що характеризуються динамізмом, трансформацією та поступальним розширенням сфери регулювання суспільних відносин (п. 2.1);

– розроблено комплекс підстав виокремлення нової галузі права: загальні (наявність нової сфери суспільних відносин; існування певної цілісності, єдності у такому комплексі суспільних відносин; факт об'єктивно зумовленого запиту щодо особливого самостійного регулювання цієї сфери суспільних відносин; характерний метод правового регулювання таких суспільних відносин) та спеціальні (наявність «соціальної цінності»; існування спеціальних галузевих правових принципів; наявність спеціального правового режиму) (п. 2.2);

– запропоновано положення про комплексну дескрипцію нових галузей права України, котрі групувано на економічно-зорієнтовані галузі права (фінансове, бюджетне, податкове) та галузі соціального спрямування (телекомунікаційне, ІТ-право, освітнє право, медичне право, спортивне право, ювенальне право, гендерне право) та проведено обґрунтування якісних істотних особливостей кожної нової галузі права (п. 3.1);

– розвинуто розуміння військового права як системи загальнообов'язкових норм, формально визначених правил поведінки у військово-публічній сфері, які встановлюються, охороняються і забезпечуються державою та здійснюють регулювання суспільних відносин, пов'язаних із діяльністю військової організації суспільства та мають на меті забезпечення захисту держави, суверенітету, територіальної цілісності.

Зазначені висновки видаються найбільш вагомими теоретико-правовими інноваціями представленого дослідження, що мають важливе значення для теорії та філософії права, окремих галузей права та правової доктрини загалом. Сформульовані висновки та пропозиції будуть корисними для розвитку нових галузей в системі права України.

Структура дисертації П. Б. Білика не викликає заперечень, вона цілком пов'язана з метою і тими завданнями, які поставив перед собою здобувач та специфікою дослідження предмета і об'єкта. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (241 найменувань, з них аж 24 іноземною мовою) та додатків.

4. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані та використовуються:

– *у науково-дослідній сфері* – для поглиблення юридико-профільних знань та розвитку успішних наукових розвідок із проблем нових галузей права в системі права України;

– *у правотворчій діяльності* – як теоретико-правове підґрунтя формування нових галузей права в системі права України, врегулювання їх законодавчого закріплення й забезпечення відповідними нормативно-правовими актами;

– *правореалізації* – для підвищення рівня обізнаності та правосвідомості правозастосовних суб'єктів щодо визначальних тенденцій формування нових галузей права в системі права України та вироблення юридичної та суспільної практики їх застосування новітніми нормами права;

– *в освітній діяльності* – під час викладання дисциплін «Теорія держави і права», «Теорія та філософія права», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Порівняльне конституційне право», «Міжнародне публічне право», «Правова глобалістика», «Ювенальне право», «Медичне право», «Інформаційне право», «Митне право», «Фінансове право», «Податкове

право», «Військове право», «Міграційне право» та низки інших галузевих наук, а також підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів.

5. Зауваження та рекомендації до дисертації.

Загалом теоретичні положення дисертації П. Б. Білика визначається позитивними усіма позитивними характеристиками – актуальністю, науковою новизною, практичною значущістю, методологічною обґрунтованістю та науковою доступністю до сприйняття. Дисертаційне дослідження, як і будь-яка вагома авторська наукова праця, викликає низку наміслів, розширює простір для наукової дискусії, що сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів представленої наукової праці. Тому, слід звернути увагу на окремих дискусійних положеннях, що потребують додаткової аргументації автора, а саме:

1. Автором визначено чинники еволюціонування системи права України, які зумовлені об'єктивними оставинами трансформації сутності суспільних відносин, зокрема ціннісною переорієнтацією права загалом, і національної правової системи зокрема; істотними змінами у співвідношенні публічних і приватних засад у загальній правовій матерії та її окремих складових; реформатизації суспільних сфер у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції нашої держави; кардинальною зміною світоглядних установок українського соціуму з огляду на глобалізаційні виклики та небезпеки суспільно-військової реальності. Вважаємо, що у контексті сучасних воєнних реалій в Україні доцільно більше уваги приділити саме військовому фактору, і яким чином він позначається на розвитку чи стагнації розвитку нових галузей в системі права (Розділ 2).

2. У дисертації П. Б. Білик дотримується нелінійного підходу до осмислення системи права, опротестовуючи лінійну організацію правового простору, яка не допускає хаосу та не сприймає його поступів у формуванні правової матерії та відображає синергетичний поступальний рух всієї системи права. Тому, потребує більш чіткої аргументації доцільність чи ефективність

застосування нелінійного підходу до наукового обґрунтування сучасної системи права в Україні.

3. Здійснюючи комплексну дескрипцію нових галузей права України, котрі груповано на економічно-зорієнтовані галузі права (фінансове, бюджетне, податкове) та галузі соціального спрямування (телекомунікаційне, ІТ-право, освітнє право, медичне право, спортивне право, ювенальне право, гендерне право), на жаль, поза увагою автора залишилося освітнє право (освітологія), зокрема визначення його істотних особливостей як нової галузі системи права, що, вважаємо, значно додало науковій цінності дисертаційному дослідженні з огляду на постійне реформування національної системи освіти до європейських стандартів.

4. Потребують тлумачення певні теоретико-правові аспекти дослідження. Зокрема, не проведено чіткого розмежування поняття галузі права та комплексного інституту права. Видається, що в доктрині права досліджувані в дисертації новітні галузі можуть також позиціонуватися як комплексні інститути. Розмежування таких конструкцій значно збагатило б дослідження.

5. Наявність широкого компаративно-правового аналізу значно розширює наукові дослідження, слугує предметом для порівняння імплементації чи критики іноземного юридичного досвіду нормотворення, правозастосування та функціонування правової практики. Вважаємо, що аналіз статусу нових галузей права в державах романо-германської правової родини, їх особливості формування та тенденції розвитку був би корисним для повного розкриття предмету дослідження.

6. Загальний висновок. Висловлені зауваження та пропозиції не впливають на високий теоретичний рівень і практичну значущість наукового дослідження П. Б. Білика, а лише вказують на наукову зрілість роботи та її особливу вагомість у прогресивному розвитку правової системи в Україні.

Дисертаційна робота на тему «Нові галузі в системі права України: ціннісно-світоглядний підхід», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право, відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31 травня 2019 р., Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 31 від 31 березня 2022 р.).


Автор – Павло Богданович Білик, з врахуванням результатів публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»**



Дмитро БЄЛОВ

Підпис	
засвідчую	
Начальник юридичного відділу ДВНЗ «УжНУ»	
К. ю. н., доц.	 Тимчак В. В.

